

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 361-1+316.35

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.1>

Михайло АЛЬОХІН

доктор філософії з соціальної роботи, заступник директора з навчально-методичної роботи, Приватний заклад освіти «КМДШ», Дніпровська набережна, 14 Л, Київ, Україна, 05095

ORCID: 0000-0001-9800-0268

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.1>

Бібліографічний опис статті: Альохін, М. (2022). «Перші ластівки» втрати молоді покоління центеніалів: соціально-філософський та педагогічний контексти. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 3–10, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.1>

«ПЕРШІ ЛАСТІВКИ» ВТРАТИ МОЛОДІ ПОКОЛІННЯ ЦЕНТЕНІАЛІВ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТИ

У аналітичній статті автором здійснено спробу рефлексії реалізованої в Україні освітньої та молодіжної політики, технологій та практик соціально-педагогічної діяльності щодо забезпечення всебічного та гармонійного розвитку та соціальної інтеграції молоді покоління центеніалів. Констатується, що телепроекти «Перші ластівки» та «Стоп-земля» на широкий загал піднімають проблему відповідності суспільного та поколінняного запитів центеніалів із мірою та ступенем їх розуміння, усвідомлення та задоволення відповідними агентствами та соціальними інститутами. Зазначається, що соціальним тлом зростання українських центеніалів є складне дитинство кінця 90-х – початку 2000-х, яке характеризується зростанням в умовах функціонування «пострадянського» суспільства, відтворення застарілих соціальних структур та інститутів, «шоком без терапії». Сьогодні центеніалів розвивається в умовах подвійної інституційної системи, масової аномічної деморалізації і масової соціальної ексклюзії. Тому українським центеніалам характерні гедоністичні устремління та часто безпідставні амбіції, брак соціальної компетентності, соціальне відчуження й індивідуалізм, ризикова поведінка й недостатньо сформовані соціально-значимі якості особистості. Автор наводить індикаторами соціальної втрати покоління центеніалів низьке усвідомлення ними цінності життя, насильницькі моделі взаємодії та нетерпимість до інакшості. Складна соціальна ситуація та доповнені до неї неконструктивні моделі виховання дітей призводить до їх світоглядної обмеженості, конформізму і тотального інфантилізму, особливо в соціально депресивних регіонах України. Подолання даного становища на думку автора лежить у площині активізації факторів та інструментів соціального розвитку молоді – подолання примітивності, а подекуди – нікчемності або фіктивності їх соціального досвіду, набуття ним проактивного, позитивного, формуючого нові конструкти виміру через їх залучення у найширшому контексті цієї дефініції.

Ключові слова: булінг, молодіжна робота, ОДГ/ОПЛ, соціальна аномія, соціальна робота, суїцидальна поведінка.

Mykhailo ALOKHIN

Doctor of Philosophy in Social Work, Deputy Director for Educational Work in Creative International School for Children, Dniprovska embankment, 14 L, Kyiv, Ukraine, 05095

ORCID: 0000-0001-9800-0268

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.1>

To cite this article: Alokhin, M. (2022). «Pershi lastivky» vtraty pokolinnia tsentennialiv: sotsialnyi ta pedahohichniy konteksty [«First swallows» centennials: generation lost. Socio-philosophical and pedagogical context]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 3–10, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.1>

«FIRST SWALLOWS» CENTENNIALS: GENERATION LOST. SOCIO-PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL CONTEXT

The analytical article presents author's attempt to reflect on the educational and youth policy, techniques and practices of socio-pedagogical activities implemented in Ukraine to ensure comprehensive and harmonious development and social integration of Generation Z. It is suggested that TV projects «First Swallows» and «Stop the Earth» raise the issue of compliance of centennials' public and generational demands with the extent and degree of their understanding, awareness and satisfaction by relevant agents and social institutions. It is noted that the social background of Ukrainian centennials' development was a troubled childhood of the late 90's – early 2000's, which was characterized by growing up in a «post-Soviet» society, reproduction of outdated social structures and institutions, «shock without therapy.» Today's Generation Z are developing in a dual institutional system, mass anomie demoralization and mass social exclusion. Therefore, Ukrainian centennials are characterized by hedonistic aspirations and consumer attitudes, irresponsibility and incompetence in everyday life, selfishness, high level of pragmatism and often unfounded ambitions, lack of social norms, social alienation and individualism, risky behavior and insufficiently formed social qualities. The author cites low awareness of the value of life, violent models of interaction and intolerance of otherness as indicators of the social loss of Generation Z. Difficult social situation and unconstructive models of upbringing lead to their ideological limitations, conformism, and total infantilism, especially in socially depressed regions of Ukraine. According to the author, the problem can be resolved by means of activation of factors and tools of youth's social development – overcoming primitiveness, and sometimes – insignificance or fictitiousness of their social experience, gaining proactive, positive attitudes, forming new constructs of measurement through their involvement in the broadest context of this definition.

Key words: bullying, youth work, EDC / HRE, social anomie, social work, suicidal behavior.

Актуальність проблеми. Український телесеріал «Перші ластівки» (автор ідеї – Євген Тунік), що вийшов у світ восени 2019 року, а за ним повнометражний фільм 2021 року «Стоп-земля» (режисерка – Катерина Горностай) на широкий загал оголили табуовану проблему відповідності суспільного та поколінного запитів центеніалів із мірою та ступенем їх розуміння, усвідомлення та задоволення відповідними агентами та соціальними інститутами. Вірогідно, найперше у вітчизняному прокаті настільки відверто, гостро та багатоаспектно було порушено питання, з одного боку, суспільного аудиту задекларованих у законодавстві клієнтоорієнтованості та дитиноцентризму у цілях, завданнях та інструментах державної освітньої, соціальної та молодіжної політики, у цілому, та соціально-педагогічної діяльності у освітніх інституціях, зокрема.

З іншого боку, кінострічки проілюстрували тенденції, описані вітчизняними науковцями, щодо становища української молоді та стратегій міжпоколінної взаємодії: утвердження цінності грошей як основного механізму досягнення соціальної успішності та детерміновані цим її гедоністичні устремління та споживацькі позиції, безвідповідальність та некомпетентність у побуті, егоїзм, високий рівень прагматизму та часто безпідставні амбіції (Алексєнко, 2016, с. 17); брак соціальної нормативності, що транслюється у різноманітних проявах негативізму, відсутності зацікавленості конструювати адекватні та позитивні відносини із оточенням

(Фролова, 2018, с. 201); зростання в суспільстві насильства та його криміналізація, через яку формується «хвора тривожність» (самовідчуття меншовартості, безпорадності); популяризація в умовах війни агресії та насильницьких методів розв'язання соціальних ситуацій, дискредитація компромісу та діалогу як засобів досягнення поставлених цілей (Андрєєв, 2013, с. 78). Крім того, сьогоденне покоління молоді демонструє тенденції соціального відчуження й індивідуалізму, ризикованої поведінки й недостатності сформованості соціально-значимих якостей особистості та базових соціальних цінностей, які відображають водночас причину та наслідок низької спроможності існуючих соціальних інституцій реальним чином впливати на становлення та розвиток цілого покоління, назване центеніалами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концептуальні засади Теорії поколінь викладені американськими дослідниками Н. Хоувом та В. Штраусом, а одна із найгрунтовніших її інтерпретацій здійснювалась Т. Алексєнко, у наукових працях якої презентовано особливості соціального розвитку українських дітей та молоді. Дослідження соціального становлення покоління центеніалів висвітлено у роботах Є. Головахи. У доробку Ю. Андрєєва, Л. Калашнікової, К. Ключко, Л. Колесник, А. Лобанової, Г. Москалика, М. Хижняк, Л. Фролової репрезентовано окремі аспекти та проблеми міжособистісної та інституційної взаємодії молоді.

Мета дослідження – здійснити спробу рефлексії реалізованої в Україні освітньої та молодіжної політики, технологій та практик соціально-педагогічної діяльності щодо забезпечення всебічного та гармонійного розвитку та соціальної інтеграції молоді покоління центеніалів.

Виклад основного матеріалу. Центеніали відповідно до загальноприйнятої Теорії поколінь за Н. Хоувом та В. Штраусом є особами, що народилися наприкінці 1990-х – у першому десятилітті 2000-х років. В українських реаліях ця вікова межа може коливатися, зважаючи на певне технологічне та цивілізаційне відставання України від Сполучених Штатів Америки. Разом із тим, як свідчить ряд міжнародних досліджень, спільними ознаками та характеристиками, які вирізняють представників цієї генерації від інших, можна вважати їх ідеалізм та прагматизм, розвинену адаптивність до змінних соціокультурних умов, нетривіальні та часом незрозумілі й неочікувані емоційні реакції, поведінкові та смакові вподобання. Їх народження в умовах глобалізації та постмодернізму обумовлюють якісне освоєння цифрових технологій. Центеніали живуть у добу соціальних потрясінь (національних демократичних революцій, локальних воєнних конфліктів, пандемії), інформаційного тиску. Разом із тим, вони демонструють прагнення бути відповідальними батьками, які вивчають та експериментують у системах виховання та розвитку дітей. Ключовими ж сферами їх самовираження є самоствердження та кар'єра, нові технології та гедонізм, невизначеність та неоднозначність у розумінні цінностей (Howe & Strauss, 1991; Алексєнко, 2018).

Глибоке розуміння вітчизняними науковцями соціальної реальності, яка власне обумовлює актуальність порушеного дослідження, та поколінних особливостей центеніалів, у розумінні освіти як генетичної програми та інституту соціалізації (Москалик, 2013, с. 40), враховуючи проблему «інкультурації», пов'язану з процесом передавання культурної спадщини і руйнації системи цінностей, виникнення їх вакууму та руйнації механізму наступності поколінь, мало б орієнтувати державну освітню, соціальну та молодіжну політику на подолання або нівелювання негативних соціальних станів, проте сконструйований та висвітлений у згада-

них телепроектах «Перші ластівки» та «Стоп земля» образ зрізу молоді покоління центеніалів засвідчує існуючі прогалини реалізації згаданих політик, які знаходять своє науково обгрунтоване підтвердження у різних сферах соціального життя.

Зняті у жанрі «coming-of-age» (драма дорослішання) сюжети фільмів є вигаданими, проте за словами їх авторів, побудовані на основі анонімних інтерв'ю зі школярами, реальних кейсах гарячої лінії «Ла Страда», досліджень фокус-груп з дитячими психологами, які ділилися спостереженнями поведінки підлітків у складних ситуаціях. Попри окрему гіперболізацію подій, сценарії стрічок пронизані архетипними історіями та сюжетами, і розкривають проблематику булінгу, насильства у родині, нетерпимості у ширині її проявів, у т.ч. гомофобії, вживання наркотичних препаратів та міжпоколінні конфлікти. Соціальний ефект, спричинений серіалом «Перші ластівки», у титрах кожної серії якого демонструвалися контакти гарячої лінії «Ла Страда», збільшив кількість звернень на неї ушестеро (!).

Чи не найголовнішою соціальною проблемою, яка має опинитися у реальному фокусі, є проблема цінностей молоді. Її соціальний бекграунд у покоління центеніалів не містить жодної міцної опори чи взірця стабільності, який би переконливо гарантував успішне майбутнє. Здебільшого складне дитинство, що припало на кінець 90-х та початок 2000-х, є результатом функціонування «пострадянського» суспільства, відтворення застарілих соціальних структур та інститутів, зрештою – «шок без терапії». Пройшовши шлях інституціональної кризи та Помаранчевої революції (2000–2004 рр.), ейфорії та розчарування від нереалізованих постреволюційних очікувань (2005–2010 рр.), і почавши у 2017 році декларований транзит як результат «драми невизначеності» та трагедії визначення вектору суспільних трансформацій, молодь покоління центеніалів досі формується та функціонує в суспільстві, характеристиками якого є подвійна інституційна система, масова аномічна деморалізація і масова соціальна ексклюзія, цінності «спотвореного модерну», неостанові утворення, соціальний цинізм та негативні ідентичності. Синтез радянського та феодального суспільного укладу вкорінили

в того-/сьогоденній Україні комплексну пострадянську корупцію, розгалужений тіньовий сектор економіки, фінансування соціальної сфери за залишковим принципом, заангажованість судової та правоохоронної систем, переважання у громадській думці розчарування, недовіри до інститутів демократії, почуття соціальної безпорадності (Головаха, 2016).

Під сумнівом опиняється усвідомлення молоддю життя як найбільшої соціальної цінності. З одного боку, про це може свідчити резонанс популярності ігор «Синій кит», «Біжи або помри», «Тихий дім», «Розбуди мене о 4:20» та підсилена ними суїцидальна поведінка молоді. Разом із тим, однією з найголовніших причин залучення підлітків до «груп смерті» є відсутність достатньої уваги з боку дорослих до їх проблем та безконтрольність життя у віртуальному вимірі. Проекція віртуального життя на реальне, усунення родини та школи від соціальних зв'язків із підлітками, відсутність колективної підтримки провокують відчуження молоді від мікро- та макросередовища. Трагічним є і факт, що серед підлітків-суїцидентів 70% з них не мають розладів психіки, а 60% живуть у повноцінних та благополучних родинах (Лобанова & Калашнікова, 2017).

У більш глобальному вимірі, життя середньостатистичного українського центеніала, у його світосприйнятті, може не набувати ролі значущого та вартісного. На відміну від А. Маслоу, екзистенціальний філософ та психолог Віктор Франкл дотримується думки, що потреба в самоактуалізації обумовлює пошук людиною сенсу власного життя, який фундаментується на передньому плані, оминаючи «нижчі» потреби. Його концепція передбачає, що осмисленості життю (а відтак – і цінності його сприйняття) надають продуктивна діяльність, цінності переживання та ставлення, які виявляються не у машинальному виконання певних функцій, а від суспільного внеску. Разом із тим, аналіз результатів репрезентативного соціологічного дослідження «Молодь України – 2021» (далі – РСД), виконаного ТОВ «Форсервіс Юа Сейлз» на замовлення Міністерства молоді та спорту України, констатують, що до топ-3 очікуваних досягнень у житті, молодь традиційно впродовж 5 останніх років обирає сімейне щастя (63,4%), здоров'я (53,4%) та побудову успішної кар'єри (42,7%). Дотичні

ж до Франклових наративи «бути вільним і незалежним у своїх рішеннях та вчинках» обрали 27,7% молоді, а принести користь Україні – 6,2% респондентів. Зважаючи на таку ситуацію, можна припустити, що за незмінної суспільної кон'юнктури, покоління центеніалів житиме у концепції «низьких ставок» – відтворюватиме характерні існуючому соціальному укладу структури та процеси з усіма їх вадами та патологіями, не братиме на себе відповідальність за інституційні трансформації у довгостроковій перспективі, опікуючись задоволенням утилітарних потреб.

Почасті і «Перші ластівки», і «Стоп-земля» дає відповіді, що обумовлює таку ситуацію. Однією з найбільших трагедій українського суспільства, обумовленою згаданою вище кризою недовіри, є нетерпимість до Іншості (інакшості) у всіх її виявах. За даними РСД, 10,5% української молоді засвідчили негативне ставлення до осіб, чії цінності, погляди чи думки відрізняються від їхніх. 72,4% опитаних вважає неприйнятним проживання разом зі споживачами ін'єкційних наркотиків, 47,6% – особами, які споживають алкогольні напої, 45,5% – з людьми, які перебували у місцях несвободи, 43,9% – ромами. 31,2%. Ба більше – за останні роки рівень нетерпимості до окремих соціальних груп зріс: проти 3,4% у 2018 році 17,9% у 2021 році проживання з людьми, які живуть з ВІЛ/СНІД; проти 6,5% у 2018 році 31,2% молоді у 2021 році вважає неприйнятним проживання разом з представниками ЛГБТ-спільнот. Сценарними «... Ти що мене, гомодрілом назвав? ...», «... Це не мужицька справа, кинь...», «... Цирк. Крізь голубизна. Повбивав би їх ...» у серіалі «Перші ластівки» було проілюстровано, з одного боку, соціальний тиск на підлітків з альтернативною сексуальною орієнтацією, та тривожність й глибину переживань життя у гетероцентричному соціумі, а з іншого, культивування стереотипів, поглиблення у свідомості молоді через погляди, дії, переконання батьків та педагогів диференціації між категоріями «норма» та «патологія».

Стандартизована освіта, толерування насильства у родинах, авторитарна педагогіка, конформізм не сприяють зрощенню лідерства та ініціативності, які в довгостроковій перспективі могли б стати основою консолідації нації та подолання розбіжностей у світосприйнятті,

формування толерантного суспільства. Активісти та відмінники, геї та «тихоні» – усі вони у зоні підвищеного ризику стати жертвами пранкування та секстину, хепіслепінгу та наклепів, онлайн-грумінгу, третирування тощо, жорстокість та винахідливість яких вражає.

Ще одним виміром втрати покоління центеніалів є спонукання їх до відчуження від родин / батьків внаслідок обраних ними контр-конструктивних моделей виховання, взаємодії, неадекватних очікувань від своїх дітей, діапазон коливань яких охоплює крайні точки від педагогічної занедбаності і самоусунення батьків від виконання належних функцій до тотального контролю над життям дитини, утвердження гіперопіки. Невипадково, що у «Перших ластівках» однією зі спокус дітей-учасників груп смерті було бажання знайти дружні, підтримуючі стосунки, які засвідчувалися меседжем анонімного куратора гри: «Ти пам'ятаєш – я твій найкращий друг».

Результатами гіперпротекції є придушення бажань, ініціативи дітей, обмеження розвитку їх компетентності, у т.ч. соціальної, відсутність у поведінці підлітка потреби / сформованої здатності комікувати з однолітками та розширювати соціальні контакти. Внаслідок гіперопіки та потурання, які є крайніми патологічними формами педагогічної некомпетентності батьків, у процесі дорослішання діти, а пізніше – підлітки, мають сформовані імперативи негайного задоволення, неповажного ставлення до оточення, нерозуміння міри, безпорадності, невміння розрізнити бажання та потреби, надмірного «почуття права», нездатності встановлювати межі, безвідповідальності, невдячності, слабого самоконтролю та проблем в стосунках (Хижняк, 2018).

Крайні форми делегування обов'язків та відповідальності, порушення вікової відповідності у вихованні, використання фізичного, психологічного чи економічного насильства над дитиною, а разом із цим – емоційна та діяльнісна відчуженість від неї, які сукупно є вимірами гіперпротекції або потурання, призводять до того, що підліток виростає залежним, знервованим та тривожним, вразливим, імпульсивним та замкнутим. Ба більше – почасти батьки намагаються реалізувати через дітей власні нереалізовані амбіції, залишаючи осторонь або відверто ігноруючи інтереси, бажання

та прагнення самої дитини, внаслідок чого найбільш значущими спрямуваннями таких дітей, що подорослішали, є зовнішні цілі – багатство, слава та імідж, тоді як найменш значущими – особистісне зростання, внесок у суспільство та референтні стосунки (Clarke, Dawson & Bredehoft, 2014). Невипадково у тих же «Перших ластівках» висвітлюються актуальні проблеми страждань підлітків через невідповідність нав'язаних їм стандартів моди, що може виражатися у поширенні дистрофії або булімії, а також нехтування будь-якими цінностями та засадами жити за правилами, слідувати академічній доброчесності, вираженій у узагальненій репліці: «Яка різниця звідки шпора? Головне – результат». Зрештою, лейтмотивом окресленого вище фактору міжпокоління конфлікту є слова героя «Перших ластівок», який ставить актуалізоване у цій статті риторичне запитання: «Предки, розплюште очі! Чи нам поздохати, аби ви нас помітили!?».

Зрештою, на нашу думку, основоположною причиною і одночасним наслідком світоглядної обмеженості, конформізму і тотального інфантилізму, особливо в соціально депресивних регіонах України, а також згаданих вище негативних факторів соціального розвитку молоді покоління центеніалів, є примітивність, а подекуди – нікчемність їх проактивного, позитивного, формуючого нові конструкти соціального досвіду або його фіктивність.

І багато витоків такої ситуації є наслідком неефективності державних освітньої, молодіжної та соціальної політик, які за результатами РСД не створюють умови для набуття цього досвіду. У таблиці 1 представлено результати опитування у 2021 році молоді щодо поінформованості та її включеності у проекти молодіжних центрів, дитячих, молодіжних або громадських організацій, органів учнівського або студентського самоврядування.

З таблиці 1 вбачаємо, що менше 15% від загальної чисельності молоді має ідентичність громадсько активної особистості, яка з дорослішанням спадає, про що свідчить факт, що лише 3,6% молодих людей є членами ГО або беруть участь у їх заходах. Окрему проблему становить потреба роботи з безініціативністю молоді: разом із тим, що 5,3% молоді України відвідують та беруть участь у заходів молодіжних центрів, 44,6% молоді не хочуть навіть

**Поінформованість та залученість молоді України
щодо діяльності інститутів громадянського суспільства**

	Молодіжний центр	Дитяча/молодіжна громадська організація	Громадська організація	Органи учнівського та студентського самоврядування
Не володію такою інформацією / Важко відповісти	47,3%	44,9%	96,4%	85,9%
Ні, у нашому населеному пункті це відсутнє	28,3%			
Так, мені відомо про це, проте я не взаємодію із цим	19,1%	14,1%		
Так, мені відомо про це і я беру участь у його/її роботі	5,3%	7,3%	3,6%	14,1%

Джерело: побудовано автором на підставі результатів репрезентативного соціологічного дослідження «Молодь України – 2021».

отримувати інформацію щодо діяльності таких центрів та пропонувананих ними заходів. Це підкріплюється і байдужістю залучення до громадської діяльності: 27,1% серед опитаних зазначило, що їх не цікавлять громадські акції, 24,1% не беруть участь у громадській діяльності через надмірну зайнятість на роботі, по 15% респондентів є громадсько пасивними через зневіру у зміни завдяки їх долученню та відсутності інформації про доступні можливості.

Така ситуація є викликом не лише у контексті розвитку громадянського суспільства – вона продукує і політичну кризу. Аполітичність молоді створює вакуум репрезентації їхніх інтересів у політичній дискусії в межах державних органів влади, оскільки молодь не долучається до процесу вибору та контролю цієї влади, самоусуваючись від них. За даними Центру Разумкова у першому турі виборів Президента України взяло участь лише 40% молоді, тоді як 3,45 мільйони молоді їх проігнорували. Це і не дивно, 63,4% молоді у РСД відмовилися і 16,1% не визначилися у пропозиції взяти участь у навчанні / тренінгах з підвищення рівня політичної освіченості. Ситуація у цілому із особистісним та професійним розвитком є мало перспективною: за результатами РСД протягом останніх до опитування трьох років 55% молоді не відвідувало жодних семінарів, курсів чи тренінгів, тоді як 10,9% були слухачами курсів післядипломної освіти, 15,3% – курсів водіння та 14,7% – курсів іноземних мов. Зрештою, цей вакуум досвіду пояснюється і тим, що молодь переважно живе у своїй «територіальній бульбашці», не вивчає, аналізує, порівнює культурні надбання своєї

місцевості з іншими, не набуває нового соціокультурного досвіду. 37,4% респондентів РСД протягом 12 останніх до опитування місяців не покидали меж свого населеного пункту, 51,7% не виїздили за рік за межі області, а 88,1% – за межі України.

На наше щире переконання, підкріплене РСД, шляхами до відновлення діалогу з поколінням центеніалів є створення умов та можливостей для них, запит до яких вони невпинно демонструють. Розподіл відповідей до запитання «Що б спонукало Вас до відвідування молодіжного центру?» на практиці підкреслює «болі» молоді, оскільки 52,7% опитаних прагнуть вчитися чомусь новому, 44,4% – мати можливість знайомитися та спілкуватися, 32,6% – урізноманітнювати дозвілля, 23,6% – отримати можливість зайняти більш активну громадянську позицію та реалізовувати ідеї для покращення життя.

Крім того, у порівнянні з 2019 роком у 2021 році кількість молоді, яка навчається / працює за спеціальністю, що відповідає інтересам, захопленням та здібностям скоротилась з 47,8% до 38,6%, що свідчить про потребу створювати робочі місця та освітні програми, які будуть у запиті у самої молоді.

Щодо виміру освіти, то безумовно, чи не найбільшим викликом для навчальних закладів має стати впровадження освіти для демократичного громадянська та освіти з прав людини (ОДГ/ОПЛ), оскільки залежно від реалізованості підліткового запиту на соціальну активність, яка, насамперед, мала б бути спрямована на засвоєння і відтворення норм, цінностей і способів поведінки, буде залежати, як саме

підліток буде усвідомлювати себе як особистість у ролях члена суспільства та учасника міжособистісних відносин. ОДГ/ОПЛ у цьому контексті є трампліном до змоги долучатися до громадської діяльності, взаємодіяти з дорослими, громадськістю, ініціювати та втілювати проекти, отримувати визнання та прийняття інших (Клюзко & Колесник, 2020).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, в умовах сьогодення, одним із вимірів функціонування українського суспільства є руйнація системи цінностей та їх вакуум, внаслідок чого серед молоді покоління центеналів все поширенішими є знецінення життя, насильницькі моделі взаємодії та нетерпимість до інакшості. Детерміновані конструктивними моделями виховання та взаємодії дітей й неадекватними очікуваннями від них розвиток центеналів призводить до їх сві-

тоглядної обмеженості, конформізму і тотального інфантилізму, особливо в соціально депресивних регіонах України. Подолання даного становища, на нашу думку, лежить у площині активізації факторів та інструментів соціального розвитку молоді – подолання примітивності, а подекуди – нікчемності або фіктивності їх соціального досвіду, набуття ним проактивного, позитивного, формуючого нові конструкції виміру через їх залучення у найширшому контексті цієї дефініції. Перспективами подальших досліджень є аналіз трансформацій ціннісно-поведінкової сфери особистості центеналів у контексті впливу повномасштабної російсько-української війни та обумовленими нею масовою міграцією молодих українців, у т.ч. за кордон, часткове їх включення у волонтерські ініціативи, а також вплив інших перетворень, які переживає українське суспільство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеенко Т. Ф. Проблема цінностей в інтерпретації конфлікту батьків і дітей у теорії поколінь. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. 2018. 3(100). С. 68–76.
2. Андреев Ю. С. Неблагополучна сім'я як чинник розвитку агресивної поведінки у підлітків. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. 13(4). С. 74–81.
3. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 1–2. С. 26–30.
4. Клюзко К. Громадянська освіта: мистецтво творити зміни / К. Клюзко, Л. Колесник. Київ : Компринт, 2020. 74 с.
5. Лобанова А. С., Калашнікова Л. В. «Групи смерті», що формуються в Інтернет-просторі для підлітків: небезпека в умовах гібридної війни. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. 5(310). С. 163–174.
6. Молодь України – 2021 : результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : Міністерство молоді та спорту України ; ТОВ «ФОРСЕРВІС ЮА СЕЙЛЗ», 2021. 74 с.
7. Москалик Г. Феномен «освіти» у педагогічному дискурсі на межі століть. *Вища освіта України*. 2013. № 4. С. 38–44.
8. Хижняк М. В. Наслідки дитячої розпещеності у дорослому віці. Режим доступу: http://195.140.227.163:8080/jspui/bitstream/123456789/562/1/Khizhn_st_3.pdf
9. Фролова Л. Б. До проблеми соціальної дезадаптації молодших школярів в умовах сучасного соціуму. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2018. 3(2). 198–204.
10. Howe N., Strauss W. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York : William Morrow & Company, 1991.
11. Clarke, J. I., Dawson, C., Bredehoft, D. *How Much Is Too Much?*. Da Capo Lifelong Books, 2014.

REFERENCES:

1. Aliksieienko, T. F. (2018). Problema tsinnostei v interpretatsii konfliktu batkiv i ditei u teorii pokolin [The problem of values in the interpretation of the conflict of parents and children in the theory of generations]. *Pedahohika i psykholohiia. Visnyk NAPN Ukrainy [Pedagogy and psychology. Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*. 3(100). 68–76. [in Ukrainian].
2. Andreiev, Y. (2013). Neblahopoluchna simia yak chynnyk rozvytku ahresyvnoi povedinky u pidlitkiv [A troubled family as a factor in the development of aggressive behavior in adolescents]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky [Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences]*. 13(4). 74–81. [in Ukrainian].
3. Holovakha, Y. (2016). Ukrainske suspilstvo: shliakhy transformatsii [Ukrainian society: ways of transformation]. *Ukrainskyi sotsiologichnyi zhurnal [Ukrainian Sociological Journal]*. № 1–2. 26–30. [in Ukrainian].

4. Kliuzko, K. & Kolesnyk L. (2020). *Hromadianska osvita: mystetstvo tvoryty zminy [Civic education: the art of creating change]*. Kyiv : Kompynt. [in Ukrainian].
5. Lobanova, A. S. & Kalashnikova, L. V. (2017). «Hrupy smerti», shcho formuiutsia v Internet-prostori dlia pidlitkiv: nebezpeka v umovakh hibridnoi viiny [“Death groups” formed in the Internet space for adolescents: the danger in a hybrid war]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University]*. 5(310). 163–174. [in Ukrainian].
6. *Molod Ukrainy – 2021 : rezultaty reprezentatyvnoho sotsiologichnoho doslidzhennia [Youth of Ukraine – 2021: results of a representative sociological study]*. Kyiv : Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy ; TOV «FORSERVIS YuA SEILZ». [in Ukrainian].
7. Moskalyk, H. (2013). Fenomen "osvity" u pedahohichnomu dyskursi na mezhi stolit [The phenomenon of "education" in pedagogical discourse at the turn of the century]. *Vyscha osvita Ukrainy [Higher education in Ukraine]*. № 4. 38–44. [in Ukrainian].
8. Khyzhniak M. V. Naslidky dytiachoi rozpeshchenosti u doroslomu vitsi [Consequences of children’s pampering in adulthood]. [in Ukrainian].
9. Frolova, L. B. (2018). Do problemy sotsialnoi dezadaptatsii molodshykh shkoliariv v umovakh suchasnoho sotsiumu [To the problem of social maladaptation of junior schoolchildren in the conditions of modern society]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii [Theoretical and Applied Problems of Psychology]*. 3(2). 198–204. [in Ukrainian].
10. Howe N., Strauss W. (1991). *Generations: The History of America’s Future, 1584 to 2069*. New York : William Morrow & Company. [in English].
11. Clarke, J. I., Dawson, C. & Bredehoft, D. (2014). *How Much Is Too Much?* Da Capo Lifelong Books. [in English].